

บทที่ 2

การค้าระหว่างอยุธยากับจีน

ความแตกต่างกันในลักษณะของสินค้าพื้นเมืองระหว่างอยุธยากับจีนนั้น เป็นมูลเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางการค้าชายจีน ในขณะที่อยุธยาคุมไปควบคุมสินค้าพื้นเมืองซึ่งเป็นที่ต้องการอย่างยิ่งของจีน อาทิ เครื่องหอม ช้าง หนังสัตว์ เขาสัตว์ ข้าว เครื่องเทศต่าง ๆ แล้ว ทางฝ่ายจีนก็จะมีสินค้าหลายอย่างที่อยุธยาถือว่าเป็นของที่มีราคาและไม่อาจผลิตภายในประเทศ เช่น ผ้าไหม ผ้าแพร ทองแดง เครื่องประดับ เครื่องถ้วยชามต่าง ๆ เป็นต้น และนอกจากนั้นแล้วอยุธยายังได้เป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าระหว่างเปอร์เซียและอินเดียกับจีนอีกด้วย

การค้าระหว่างจีนกับอยุธยานั้น กระทำโดยระบบบรรณาการมาโดยตลอด ทั้งนี้เพราะจักรพรรดิไค่ทรงมีใญ่ปฏิบัติไว้ถึงระเบียบวิธีการติดต่อกับต่างประเทศให้เป็นไปโดยระบบบรรณาการโดยประเทศที่ต้องการค้าขายกับจีนจะต้องส่งเครื่องบรรณาการไปถวายจักรพรรดิก่อน จากนั้นจึงจะทรงมีพระบรมราชานุญาตให้นำสินค้าเหล่านั้นออกไปจำหน่ายยังเมืองต่าง ๆ ได้ จากการศึกษารายละเอียดทางการค้าและระบบบรรณาการนี้แล้วอาจกล่าวได้ว่าจีนนั้นได้สร้างระบบนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องแสดงอำนาจเหนือชาติต่าง ๆ ที่เข้ามาติดต่อกับค้าขายด้วย โดยจีนจะถือว่า เครื่องบรรณาการที่ส่งมานั้นเป็นการแสดงความอ่อนน้อมต่ออำนาจที่เหนือกว่าของจีน เป็นสร้างเสริมบุญญาบารมีขององค์จักรพรรดิและอาณาจักรจีน แต่ทางฝ่ายอยุธยานั้นไม่เคยคิดว่าเป็นการนำอภัยยศเลยที่จะส่งเครื่องบรรณาการไปจีน ทั้งไม่เคยคิดเลยว่าจะต้องเป็นการยินยอมอ่อนน้อมต่อจีน หากอยุธยานั้นต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ในขณะนั้นเพื่อหวังผลกำไรทางการค้ากับจีน ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการส่งเสริมให้อยุธยาเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองที่สุดในยุคนั้น

สิ่งที่ปรากฏเป็นหลักฐานแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองในการส่งเครื่องบรรณาการ
 ค้าขายระหว่างอยุธยากับจีนในปัจจุบันนั้น นอกเหนือจากหลักฐานทางเอกสาร อาทิ พระราช
 พงศาวดาร จดหมายเหตุฯ แล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่ามีเพียงเครื่องถ้วยชามอีกเพียงสิ่งเดียว
 เท่านั้น ที่ยังคงหลงเหลือและปรากฏพบอยู่ ส่วนโบราณวัตถุอื่น ๆ นั้น มักเป็นอินทรียัตถุ
 ที่ได้เสื่อมสลายตัวไปตามกาลเวลาจนหมดสิ้นแล้ว ดังนั้นข้อมูลที่น่าสนใจที่น่าจะหยิบยก
 ขึ้นมาทำการวิเคราะห์ห้วงร่วมกับหลักฐานทางเอกสารคือ เศษเครื่องถ้วยจีนทั้งมโคโคครอบ
 เกาะอยุธยา เพราะสิ่งที่ปรากฏหลักฐานในจดหมายเหตุต่าง ๆ กล่าวถึงประชาชนของอยุธยา
 ที่มีก้อยู่อาศัยกันในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ

".....ตั้งแต่บางกอกไปจนถึงสยาม (กรุงศรีอยุธยา) เราพบหม้อ
 เป็นอันมาก เกือบทั่วไปทั้งสองฝั่งปากแม่น้ำ....."¹

และด้วยเหตุนี้เมื่อเครื่องถ้วยชามักแตกหักก็จึงโยนทิ้งลงน้ำ และเรือสำเภา
 ต่าง ๆ ที่บรรทุกเครื่องถ้วยเข้ามาค้าขาย บางครั้งก็ประสบอุบัติเหตุล่มลงในแม่น้ำนั้น
 ทำให้เราโคพบเศษภาชนะเหล่านี้เป็นจำนวนมาก โคมีอยู่ประมาณไว้ว่าเครื่องถ้วยจีน
 ทั้งมโคโคครอบ เกาะอยุธยานับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1952 เป็นต้นมาจนถึงปี ค.ศ. 1976 นั้น
 มีจำนวนไม่ต่ำกว่า 1,000 ชิ้น²

ในการที่จะใช้เครื่องถ้วยจีนที่พบมาเป็นหลักฐานประกอบเอกสาร เพื่อศึกษา
 ถึงความสัมพันธ์ในทางการค้าขายระหว่างอยุธยากับจีนนั้น ในที่นี้จะใช้การกำหนดอายุ
 ของเครื่องถ้วยที่พบเป็นหลักในการแบ่งยุคสมัย ซึ่งจะแตกต่างกับการศึกษาจากเอกสาร
 แต่เพียงอย่างเดียวที่ใช้อายุเวลาของการครองราชของจักรพรรดิแต่ละองค์เป็นหลัก
 แต่อย่างไรก็ตามก็จะทำการศึกษาโดยหลักฐานทั้งสองดังกล่าวควบคู่กันไป ดังจะปรากฏ
 ในบทต่อไป

สำหรับความสัมพันธ์ทางด้านการค้าอันอาจกล่าวได้ดังนี้คือ

ความสัมพันธ์ในสมัยราชวงศ์หยวน

(คริสต์ศตวรรษที่ 13-14)

ในสมัยนี้การค้าระหว่างจีนกับไทยดำเนินไปโดยอาณาจักรสุโขทัย (คริสต์ศตวรรษที่ 13-15) ซึ่งมีมาแล้วก่อนการสถาปนาอาณาจักรอยุธยา (ค.ศ. 1351) เป็นการค้าอย่างไม่เป็นทางการ กระทำโดยเอกชน เพื่อผลประโยชน์ส่วนตนมิใช่เพื่อประเทศหรือองค์พระประมุข³ แต่กระนั้นก็ตามก็ได้ปรากฏพบเครื่องถ้วยจีนที่อยู่ในสมัยนี้หลายชิ้น อันเป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นถึงความเป็นชุมชนสำคัญมาก่อนที่จะมีการสถาปนาราชรัฐอยุธยาแล้ว⁴

ความสัมพันธ์ในสมัยราชวงศ์หมิงตอนกลาง

(ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16)

ความสัมพันธ์กับจีนในช่วงนี้ จะได้กล่าวข้ามสมัยราชวงศ์หมิงตอนต้น อันเป็นช่วงเวลาประมาณกลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 15 ทั้งนี้เพราะโบราณวัตถุในช่วงเวลานี้ หน้อยที่สุดจนอาจกล่าวได้ว่าไม่ปรากฏพบเลยในประเทศไทย ซึ่งก็ไม่อาจทราบได้ว่าเพราะเหตุใด เพราะในหลักฐานทางเอกสารจะกล่าวไว้อย่างชัดเจนถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างจักรพรรดิจีนในยุคนั้นอันได้แก่

จักรพรรดิหงหวู่ (ค.ศ. 1368-ค.ศ. 1399)

จักรพรรดิเจี้ยนเหวิน (ค.ศ. 1399-ค.ศ. 1403)

จักรพรรดิหยงเลอ (ค.ศ. 1403-ค.ศ. 1425)

จักรพรรดิหงฉี (ค.ศ. 1425-ค.ศ. 1426)

จักรพรรดิเซวียนเตอ (ค.ศ. 1426-ค.ศ. 1436)

จักรพรรดิเจินถง (ค.ศ. 1436-ค.ศ. 1450)

ซึ่งอยู่ร่วมสมัยกับกษัตริย์แห่งอยุธยาคือ

พระรามาธิบดีที่ 1 (ค.ศ. 1350-ค.ศ. 1369)

พระรามเมศวร (ค.ศ. 1369-ค.ศ. 1370)

พระบรมราชาธิราชที่ 1 (ค.ศ. 1370-ค.ศ. 1388)

พระเจ้าทองหล่อ (ค.ศ. 1388)

พระรามเมศวร (ค.ศ. 1388-ค.ศ. 1395)

พระรามราชา (ค.ศ. 1385-ค.ศ. 1409)

พระนครินทราธิราช (ค.ศ. 1409-ค.ศ. 1424)

พระบรมราชาธิราชที่ 2 (ค.ศ. 1423-ค.ศ. 1448)

ซึ่งในช่วงเวลาว่าง 1 ศตวรรษที่ผ่านไปนี้จีนได้ส่งคณะทูตบรรณาการมายัง
อยุธยาถึง 15 ครั้ง และอยุธยาได้จัดส่งทูตไปถึง 66 ครั้ง

ในที่นี้จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ในสมัยราชวงศ์หมิงตอนกลาง ซึ่งได้ปรากฏ
พบเศษเครื่องถ้วยจีนเป็นหลักฐานที่ทำให้กล่าวถึงได้ ในช่วงนี้มีจักรพรรดิจีนขึ้นครองราช
คือ

จักรพรรดิจินไท่ (ค.ศ. 1450-ค.ศ. 1457)

จักรพรรดิเทียนชวน (ค.ศ. 1458-ค.ศ. 1465)

จักรพรรดิเฉิงฮั่ว (ค.ศ. 1465-ค.ศ. 1488)

จักรพรรดิหงจื้อ (ค.ศ. 1488-ค.ศ. 1506)

จักรพรรดิเจินเต๋อ (ค.ศ. 1506-ค.ศ. 1522)

ส่วนกษัตริย์ของอยุธยาคือ

พระบรมไตรโลกนาถ (ค.ศ. 1448-ค.ศ. 1488)

พระบรมราชาธิราชที่ 3 (ค.ศ. 1488-ค.ศ. 1491)

พระรามาธิบดีที่ 2 (ค.ศ. 1491-ค.ศ. 1529)

ความสัมพันธ์กันในช่วงนี้ปรากฏให้เห็นโดยพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในปี ค.ศ. 1448 แต่ก็มีใต๋ทรงส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนจนกระทั่งปี ค.ศ. 1452 เพื่อกราบบังคมทูลให้จักรพรรดิทรงทราบถึงการสวรรคตของพระมหากษัตริย์องค์ก่อน ซึ่งจักรพรรดิจีนไท่ก็ ได้ส่งคณะทูตตอบแทนมาในปี ค.ศ. 1453⁵ ในช่วงเวลานี้อยุธยาส่งคณะทูตไปไม่สม่ำเสมอ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากพระบรมไตรโลกนาถอาจทรงมีภาระต้องทำศึกสงครามกับเมืองฝ่ายเหนือและเมืองเชียงใหม่⁶ ในปี ค.ศ. 1482 ทรงกับรัชกาลของจักรพรรดิเฉิงฮั่วก็ ได้ส่งคณะทูตมาอีกคณะหนึ่ง ซึ่งเป็นคณะสุดท้ายของราชวงศ์หมิง แต่อย่างไรก็ตามในช่วงระยะเวลาเกือบ 1 ศตวรรษนี้ อยุธยาได้ส่งคณะทูตไปจีนรวม 16 ครั้ง แม้จะเป็นจำนวนไม่มากนักแต่จากหลักฐานโบราณวัตถุก็มีจำนวนมากพอสมควร บางชิ้นมีคุณภาพดีถึงดีมาก และในเวลานี้การค้ากับจีนคงจะมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของอยุธยามาก พระบรมไตรโลกนาถจึงได้ทรงวางระเบียบราชการในกฎหมายอัยการตำแหน่งนาพลเรือน มหาศักราช 1239 ไว้เพื่อแจ้งถึงศักดิ์นาของเจ้าหน้าที่ในเรือสำเภาและข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการค้าต่างประเทศ ซึ่งกิจการค้าและการค้าสำเภานั้นมีเจ้าพระยาโกษาธิบดีซึ่งว่าราชการกรมทำเป็นผู้ควบคุมรวมทั้งดูแลชาวต่างประเทศที่เข้ามาในประเทศไทย กรมทำนี่เดิมแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายคือ กรมท่าซ้ายดูแลพ่อค้าชาวจีน มีพระยาโชฎึกราชเศรษฐีเป็นเจ้ากรมกับกรมท่าขวา ดูแลพ่อค้าอินเดีย เปอร์เซีย ชาว มลายู มีพระยาจุฬาราชมนตรีเป็นเจ้ากรม ต่อมาเมื่อมีชาวฝรั่งเข้ามาติดต่อซึ่งสันนิษฐานว่าในรัชกาลของพระรามาธิบดีที่ 2 นั้นก็ได้ตั้งกรมท่ากลางขึ้นอีก⁷

ในตอนปลายของช่วงนี้อยุธยาและจีนต่างประสบปัญหาที่คล้ายคลึงกันคือ ชาคนุ้มีความรู้ความสามารถที่จะอ่านและแปลพระราชนิพนธ์ได้ ในปี ค.ศ. 1509 ได้มีลามาภาษาไทยไปประจำอยู่ ณ กรุงปักกิ่งอย่างถาวร⁸

ความสัมพันธ์ในสมัยราชวงศ์หมิงตอนกลาง
(กลางคริสต์ศตวรรษที่ 16)

ในช่วงเวลากลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 นี้ตรงกับรัชกาลของจีนคือ

จักรพรรดิเจียจิ้ง (ค.ศ. 1522-ค.ศ. 1567)

จักรพรรดิหลงซิง (ค.ศ. 1567-ค.ศ. 1573)

ส่วนกษัตริย์อยุธยาได้แก่

พระบรมราชาธิราชที่ 4 (ค.ศ. 1529-ค.ศ. 1533)

พระรามาธิบดี (ค.ศ. 1533-ค.ศ. 1534)

พระชัยราชา (ค.ศ. 1534-ค.ศ. 1546)

พระแก้วฟ้า (ค.ศ. 1546-ค.ศ. 1548)

พระมหาจักรพรรดิ (ค.ศ. 1548-ค.ศ. 1568)

พระมหินทราธิราช (ค.ศ. 1568-ค.ศ. 1569)

ในตอนต้นของช่วงเวลานี้ไม่มีการส่งคณะทูตเดินทางไปจีนเลยแม้แต่ครั้งเดียว จนถึงรัชกาลของพระมหาจักรพรรดิ ทั้งนี้เพราะเกิดเหตุการณ์ไม่สงบในพระราชวังที่อยุธยาหลายครั้ง รวมทั้งมีการศึกสงครามกับพม่าอยู่เนือง ๆ ในตอนต้นรัชกาลพระมหาจักรพรรดินั้นทรงส่งช่างเย็บปัก 1 เชือกไปถวายเป็นบรรณาการแก่จักรพรรดิจีน แต่ช่างเย็บปักเชือกนั้นล้มเสียก่อนที่จะเดินทางไปถึง พระเจ้าจักรพรรดิได้ส่งคณะทูตไปจีนอีก 4 ครั้ง ในรัชกาลของพระองค์จากนั้นก็ขาดการติดต่อกันจนในแผ่นดินของพระมหินทราธิราช ปี ค.ศ. 1569 กรุงศรีอยุธยาเกิดเสียแก่พม่า เครื่องถ้วยที่พม่าและกำหนดคอายุอยู่ในช่วงระยะเวลานี้มีจำนวนมากรองลงมาจากในสมัยก่อนมา แสดงให้เห็นถึงช่วงที่เรียกว่าเฟื่องฟูครั้งสุดท้ายก่อนเสียกรุงแก่พม่า คือในช่วงรัชกาลของพระมหาจักรพรรดิได้เป็นอย่างดี

ความสัมพันธ์ในสมัยราชวงศ์หมิงตอนปลาย
(ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17)

ในช่วงเวลานี้เป็นระยะเวลาที่จีนมีจักรพรรดิปกครองคือ

จักรพรรดิวันลี่ (ค.ศ. 1573-ค.ศ. 1620)

จักรพรรดิไท่ซัง (ค.ศ. 1620-ค.ศ. 1621)

ซึ่งตรงกับกษัตริย์อยุธยาคือ

พระมหาธรรมราชา (ค.ศ. 1569-ค.ศ. 1590)

พระนเรศวร (ค.ศ. 1590-ค.ศ. 1605)

พระเอกาทศรถ (ค.ศ. 1605-ค.ศ. 1620)

เจ้าฟ้าศรีเสาวภาค (ค.ศ. 1620)

ภายหลังจากที่เสียมรุกศรีอยุธยาให้แก่พม่าในปี ค.ศ. 1569 แล้ว พระมหาธรรมราชา ก็ไปปกครองอยุธยาภายใต้อำนาจของพม่าต่อมา และในปี ค.ศ. 1573 ก็ไ้ทรงส่งคณะทูตไปจีนและอีกครั้งในปี 1575 ในตอนปลายรัชกาลนี้ทรงวางแผนการทรงทูตไปจีนทั้งนี้อาจเป็นเพราะอยุธยาที่พม่ายังคงมีปะหาคัดแย้งอยู่ จนเมื่อพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพและเสด็จกลับมาอยุธยาแล้ว ในปีค.ศ. 1592 จึงทรงส่งคณะทูตไปจีน ในช่วงเวลานี้การส่งทูตไปจีนค่อนข้างกระท่อนกระแท่นไม่สม่ำเสมอ เพราะพระองค์ทรงทำศึกสงครามทั้งกับพม่าคือสงครามยุทธหัตถีแล้ว ยังทรงทำสงครามกับเขมรอีกอย่างน้อย 6 ครั้ง และในช่วงเวลานี้ญี่ปุ่นโคกูรกันเกาหลิอันเป็นส่วนหนึ่งของจีน พระองค์ไ้ทรงเสนอเข้าช่วยเหลือจีนแต่จีนปฏิเสธ จึงทรงเสียดพระทัยและมีใ้ส่งคณะทูตไปจีนอีกเลยจนในปี ค.ศ. 1604 ก็คนสวรรคตเพียง 1 ปี ในรัชกาลต่อมาคือพระเอกาทศรถ ก็ไ้ทรงส่งคณะทูตไป 3 ครั้ง แต่จากหลักฐานของเครื่องถ้วยชามกล่าวไ้ว่าเครื่องถ้วยที่พบในสมัยนี้มีปริมาณที่สูงมากที่สุดที่สุดในสมัยราชวงศ์หมิง โดยไ้พบเครื่องถ้วยที่มีคุณภาพดีเป็นจำนวนมาก จึงอาจกล่าวไ้ว่าแม้จะมีการติดต่อกันทางระบบบรรณาการเพียงไม่กี่ครั้ง แต่การค้าของเอกชนที่แฝงเข้ามาในระบบบรรณาการก็มีเป็นจำนวนมาก ถึงปรากฏหลักฐานดังกล่าวนั้นแล้ว

ความสัมพันธ์ในสมัยราชวงศ์หมิงตอนปลายถึงสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น
(คริสต์ศตวรรษที่ 17)

จักรพรรดิจีนที่อยู่ในช่วงระยะเวลานี้ได้แก่

จักรพรรดิเทียนซี (ค.ศ. 1621-ค.ศ. 1628)

จักรพรรดินงเจิน (ค.ศ. 1628-ค.ศ. 1644)

จักรพรรดิชว่นจื่อ (ค.ศ. 1644-ค.ศ. 1662)

ส่วนกษัตริย์อยุธยาคือ

พระเจ้าทรงธรรม (ค.ศ. 1620-ค.ศ. 1628)

พระเจ้าภูธร (ค.ศ. 1628-ค.ศ. 1630)

พระอาทิตย์วงศ์ (ค.ศ. 1630)

พระเจ้าปราสาททอง (ค.ศ. 1630-ค.ศ. 1655)

เจ้าฟ้าชัย (ค.ศ. 1655-ค.ศ. 1656)

พระศรีสุธรรมราชา (ค.ศ. 1656)

ในช่วงสมัยนี้เป็นระยะเวลาประมาณ 40 ปี ในประเทศจีนได้มีการเปลี่ยนราชวงศ์ที่ปกครองจากราชวงศ์หมิง มาเป็นราชวงศ์ชิงโดยพวกแมนจูในปี ค.ศ. 1644 ส่วนอยุธยานั้นก็มีการปลัดแผ่นดินอย่างน้อย 6 ครั้ง คือ เกือบทุก ๆ 6 ปีครั้ง ซึ่งทำให้การปกครองบ้านเมืองค่อนข้างระส่ำระสาย ในรัชกาลของพระเจ้าทรงธรรมทรงได้รับยกย่องว่าเป็นพ่อค้าผู้ยิ่งใหญ่ ทรงมีเรือสินค้าหลายลำและทรงเป็นตัวแทนของผู้ทำการค้าในแถบโคโคโมันเคลของอินเดียและจีน⁹ แม้จะปรากฏหลักฐานว่าในรัชกาลนี้ส่งทรงคณะทูตบรรณาการไปจีนเพียง 2 ครั้ง คือ ในปี ค.ศ. 1623 และ ค.ศ. 1624 ก็ตาม¹⁰ ในช่วงต่อมาการเมืองภายในของอยุธยาค่อนข้างวุ่นวายการติดต่อกันจึงขาดตอนไป จนถึงสมัยพระเจ้าปราสาททอง ได้ทรงฟื้นฟูการติดต่อกันใหม่อีกครั้ง ทั้งนี้เพราะทรงขับไล่ชาวญี่ปุ่นออกจากประเทศและต้องขาดความสัมพันธ์กับญี่ปุ่น จึงทำให้จีนเป็น

จุดหมายสำคัญในการค้า พระองค์ทรงผูกขาดทางการค้ามากขึ้นให้ชาวต่างชาติส่วนใหญ่ ไม่เดินทางเขามายังสยามและกระทำการเพื่อบริการการค้าภาคเอกชนของจีนด้วย¹¹ แต่เมื่อเวลาผ่านไปการผูกขาดทางการค้าเช่นนี้ก็กลับยังประโยชน์ให้กับชาวจีนมาก เพราะ กองทรงพึ่งชาวจีนในการเดินเรือและขายสินค้า มีเอกสารกล่าวไว้ว่า

".....ชาวจีนหลายคน.....พอใจต่อเสรีภาพที่ได้รับอย่างเพียงพอ ในทางการค้าที่พระราชอาณาจักร และได้รับการยอมรับเป็นอย่างดี มาตั้งแต่แรกเช่นเดียวกันในรัชกาลปัจจุบัน (พระเจ้าปราสาททอง) ดังนั้นชาวจีนบางคนจึงได้รับแต่งตั้งให้อยู่ในตำแหน่งหน้าที่การงานระดับ สูง และบางคนก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นเจ้าหน้าที่ในการค้า เป็นพ่อค้า และกะลาสีเรือที่คึกคัก....."¹²

การค้าในช่วงนี้ค่อนข้างเฟื่องฟูมากโดยมีเรือสำเภาหลวง 3 ลำ และเรือ ของพ่อค้าจีนประมาณ 3 ลำ แล่นไปค้าขายกับจีนทุกปี¹³ ในขณะเดียวกันก็จะมีเรือ สำเภาจากจีนมาประมาณ 5 ลำ¹⁴ การค้าที่เฟื่องฟูนี้เป็นไปในช่วงเวลาอันสั้น ทั้งนี้เพราะจีนเกิดเหตุการณ์ไม่สงบเนื่องมาจากการยึดเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่ การค้าขาย จึงต้องสะดุดลงไปอีกครั้งหนึ่ง

เครื่องถ้วยจีนในช่วงนี้มีปรากฏพบที่อยุธยาเป็นจำนวนไม่มากนัก แต่ก็มี เอกลักษณะเฉพาะตัวที่สามารถกำหนดอายุได้ค่อนข้างชัดเจน แต่ก็ไม่ใช่เครื่องถ้วยที่มี คุณภาพดีมากนัก ทั้งนี้อาจเพราะในประเศจีนเองก็ผลิตเครื่องถ้วยที่มีคุณภาพต่ำลง

ความสัมพันธ์ในสมัยราชวงศ์ชิงตอนต้น

(คริสต์ศตวรรษที่ 17-18)

ในรัชกาลของจักรพรรดิฉวนจื้ออันราชวงศ์ชิงที่ผ่านมา เหตุการณ์บ้านเมือง ในจีนยังไม่สงบ ในรัชกาลต่อมาเหตุการณ์จึงดีขึ้นและพร้อมกันนั้นก็ได้มีการพัฒนาปรับปรุง คุณภาพของการผลิตเครื่องถ้วยจีนใหม่หมด จักรพรรดิในช่วงเวลานี้คือ

จักรพรรดิคังซี (ค.ศ. 1662-ค.ศ. 1723)

จักรพรรดิหย่งเจิน (ค.ศ. 1723-ค.ศ. 1736)

ส่วนกษัตริย์อยุธยาได้แก่

พระนารายณ์ (ค.ศ. 1656-ค.ศ. 1688)

พระเพทราชา (ค.ศ. 1688-ค.ศ. 1703)

ขุนหลวงสรศักดิ์ (ค.ศ. 1703-ค.ศ. 1708)

พระเจ้าท้ายสระ (ค.ศ. 1709-ค.ศ. 1732)

การค้าขายกับจีนในช่วงนี้ไ้รุ่งเรืองขึ้นอีกครั้งในรัชกาลของจักรพรรดิคังซีและพระนารายณ์ มีการส่งคณะทูตบรรณาการอย่างเป็นทางการไปจีนไม่ต่ำกว่าถึง 9 ครั้ง และชาวจีนในอยุธยาเพิ่มขึ้นจำนวนมากขึ้น โดยมีย่านที่อยู่ของชาวจีนถึง 3 ย่านด้วยกัน คือ ที่ตัวเกาะในแม่น้ำทางทิศใต้ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และบริเวณทางใต้ของกรุงศรีอยุธยาเหนือหมู่บ้านชาวโปรตุเกส¹⁵

เครื่องถ้วยเงินในรัชกาลนี้ได้รับความนิยมอย่างสูงสุด ประมาณได้จากเครื่องถ้วยที่ส่งไปเป็นบรรณาการแก่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 มกุฎราชกุมาร มกุฎราชกุมารี เจ้านาย พระเชษฐา และมาตาม นั้น เป็นจำนวนไม่ต่ำกว่า 2,900 ชิ้น¹⁶ ซึ่งก็น่าจะเป็นความจริงเพราะจากเศษเครื่องถ้วยเงินที่พบรอบเกาะอยุธยา นั้น จะพบเครื่องถ้วยในยุคนี้นามากที่สุด อาจกล่าวได้ว่ามีปริมาณถึง 50 เปอร์เซ็นต์ของเครื่องถ้วยทุกสมัยทั้งหมดรวมกัน แสดงให้เห็นว่าไม่เฉพาะแต่การค้าของหลวงเท่านั้นที่รุ่งเรือง หากแต่การค้าของเอกชนในสมัยนี้จะคองเจี๋ยรุ่งเรืองอย่างยิ่ง ทำให้พระองค์ทรงได้รับยกย่องว่าเป็นกษัตริย์ที่มั่งคั่งที่สุดพระองค์หนึ่งในตะวันออกไกล¹⁷

ในปี ค.ศ. 1689 ภายหลังจากที่พระนารายณ์สวรรคต ก็ได้เกิดความวุ่นวายขึ้นในพระราชวัง มีการสู้รบเพื่อช่วงชิงอำนาจในระหว่างขุนนางผู้ใหญ่ ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้มีผลให้การส่งคณะทูตบรรณาการทองหยุกชะงักลง ยังคงมีการค้าเฉพาะเอกชนเท่านั้นที่ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป การค้าในช่วงนี้ดำเนินไปโดยในรูปแบบของระบบผูกขาด

โดยมีพระคลังสินค้าทำหน้าที่ควบคุมการส่งสินค้าเข้าและออกเพื่อประโยชน์ของทางการ และเพื่อความปลอดภัยของประเทศ กรมพระคลังสินค้าสามารถเลือกซื้อสินค้าอันเป็นที่ต้องการของทางการ ไคก่อนที่จะอนุญาตให้นำสินค้านั้นออกขายให้แก่ประชาชน และสามารถกำหนดได้ว่าสินค้าประเภทใดควรนำออกไปขายต่างประเทศเท่าใด

จากการที่เกิดความไม่สงบในแผ่นดินจนทำให้การส่งทูตบรรณาการต้องยุติลงไปในรัชกาลของพระเพทราชาและขุนหลวงสรศักดิ์นั้น ยังส่งผลให้การปกครองประเทศและเศรษฐกิจอ่อนแอจนเป็นลำดับ อย่างไรก็ตามขุนหลวงสรศักดิ์ก็พยายามกอบกู้สถานการณ์โดยการส่งคณะทูตไปจีนในที่สุดท้ายของรัชกาล คือ ค.ศ. 1708 หลังจากที่หยุดชะงักไป 23 ปี และในรัชกาลของพระเจ้าท้ายสระก็ได้ส่งคณะทูตไปจีน 4 ชุด และในครั้ง ค.ศ. 1729 จักรพรรดิหย่งเจิ้งก็ได้พระราชทานของที่ระลึกแก่พระมหากษัตริย์ไทย อันมีผ้าไหม ผ้าแพร ภาชนะหยก ถ้วยชาจีน และแผ่นจารึกคำสดุดีว่า "เห็นหนาน โลกัวอ" (เมืองสวรรค์ทางทิศใต้)¹⁸ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจีนเองก็มีท่าทีต้องการค้าขายกับอยุธยาเช่นเดียวกัน

ความสัมพันธ์ในสมัยราชวงศ์ชิง

(คริสต์ศตวรรษที่ 18)

ในช่วงภาวะที่อยุธยาอ่อนแอลงเช่นนี้ จีนเองก็ประสบปัญหาจากแคลนข้าว จึงทำให้กองทัพคองซื่อชาวจากอยุธยาเสมอมาทุกปี จักรพรรดิของจีนในช่วงเวลานี้คือ

จักรพรรดิเฉียนหลง (ค.ศ. 1736-ค.ศ. 1796)

ส่วนกษัตริย์อยุธยาได้แก่

พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (ค.ศ. 1732-ค.ศ. 1758)

พระเจ้าอู่ทอง (ค.ศ. 1758)

พระที่นั่งสุริยามรินทร์ (ค.ศ. 1758-ค.ศ. 1767)

พระเจ้าตากสิน (ค.ศ. 1767-ค.ศ. 1782)

พระพุทธรูปทองคำโลก (ค.ศ. 1782-ค.ศ. 1809)

จักรพรรดิเจี้ยนหลงของจีนทรงครองราชสมบัติขึ้นยาวถึง 60 พรรษา ซึ่งในช่วงระยะเวลาที่ขึ้นแค้นที่เป็นประเทศไทยได้ผ่านช่วงประวัติศาสตร์ไปถึง 3 อาณาจักรแล้วคือ จากอยุธยา มาสู่ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ในที่สุด

ในขณะที่จีนยังคงสนใจซื้อข้าวจากไทยเป็นจำนวนมากทุกปีนั้น พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศก็ได้ทรงส่งคณะทูตไป 6 ชุด ตลอดระยะเวลารัชกาล และได้รับพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างดีจากจักรพรรดิจีน และในแค้นที่สุดท้ายคือพระที่นั่งสุริยามรินทร์ ก็ได้ทรงพยายามส่งคณะทูตไปได้ถึง 3 ชุด และในปี ค.ศ. 1767 กรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่ภายใต้อำนาจของพม่า โดยมีพระเจ้าตากสินทรงพยายามรวบรวมอำนาจขึ้นใหม่ พร้อมกับการสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี ในช่วงนี้การค้าของหลวงไค้หยุดชะงักลงไป รวมทั้งมีผลให้การค้าของเอกชนก็ขายเขาลงไปด้วย แต่ในปี ค.ศ. 1777 พระเจ้าตากสินก็ได้ส่งคณะทูตไปเฝ้าจักรพรรดิเจี้ยนหลง ซึ่งเป็นปีที่ทรงรบชนะพม่าอย่างเด็ดขาดทำให้การค้ากับจีนเริ่มฟื้นตัวขึ้นใหม่ ภายหลังจากการปราบดาภิเษกของพระพุทธรูปทองคำผู้สถาปนาราชวงศ์จักรีและกรุงรัตนโกสินทร์แล้วในปี ค.ศ. 1782 พระองค์ได้ส่งคณะทูตไปจีนโดยทันที และอีก 20 ครั้งโดยตลอดรัชกาล โดยได้ทรงใช้สิทธิพิเศษในการค้าระบบบรรณาการ ใช้ได้มาซึ่งวัตถุหวงห้ามของจีน เช่น ทองแดง เป็นต้น

เครื่องถ้วยจีนที่พบที่อยุธยายังคงปรากฏให้เห็นอยู่มากมายเช่นเดิม จนแม้ว่ากรุงรัตนโกสินทร์จะได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นราชธานีใหม่สืบแทนอยุธยาแล้วก็ตาม ก็ยังคงมีผู้คนอยู่อาศัยกันที่อยุธยาหรือที่เรียกกันว่า กรุงเก่า สืบต่อเรื่อยมา แต่อาจกล่าวได้ว่าคุณภาพของเครื่องถ้วยที่พบที่อยุธยาจะเริ่มลดลง เพราะเครื่องถ้วยที่มีคุณภาพดี จะถูกส่งมาสู่เมืองหลวงใหม่แทนที่จะส่งไปเมืองหลวงเก่าซึ่งกลายเป็นหัวเมืองไปแล้ว

ความสัมพันธ์ในสมัยราชวงศ์ชิงตอนปลาย

(คริสต์ศตวรรษที่ 19)

ในช่วงระยะเวลาที่จีนมีจักรพรรดิปกครองคือ

จักรพรรดิเจียชิ่ง (ค.ศ. 1796-ค.ศ. 1821)

จักรพรรดิเตากวง (ค.ศ. 1821-ค.ศ. 1851)

จักรพรรดิเสียนฟ่ง (ค.ศ. 1851-ค.ศ. 1862)

ส่วนไท่หนันมีกษัตริย์คือ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (ค.ศ. 1782-ค.ศ. 1809)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ค.ศ. 1809-ค.ศ. 1824)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ค.ศ. 1824-ค.ศ. 1851)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ค.ศ. 1851-ค.ศ. 1868)

ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ดำเนินไปอย่างดียิ่ง โดยตลอดรัชกาลพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจนถึงพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นเวลา 86 ปี รัตนโกสินทร์ได้ส่งคณะทูตไปบรรณาการจีนถึง 54 ชุด ซึ่งเฉลี่ยแล้วทุก ๆ 1 ปีครั้งจะส่งออกไป 1 ชุด ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ถี่มากและเป็นช่วงเวลาที่รัตนโกสินทร์กับจีนติดต่อกันเป็นระยะยาวนานที่สุด โดยรัตนโกสินทร์กับจีนติดต่อกันเป็นระยะยาวนานที่สุด โดยรัตนโกสินทร์ก็ได้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการใช้ระบบนี้เนื่องกับการค้าสร้างความสำเร็จให้กับประเทศชาติ เป็นปึกแผ่นเป็นอย่างยิ่ง ต่อมาในรัชกาลของพระจอมเกล้าทรงเปิดประเทศติดต่อกับตะวันตกมากขึ้น ผลประโยชน์ของการค้ามีกับชาวตะวันตกมากกว่าจีน จึงมีการส่งคณะทูตไปเป็นครั้งสุดท้ายในปี ค.ศ. 1853 และแม้ว่าจีนจะพยายามสานต่อความสัมพันธ์ในระบบนี้ก็ตาม โดยจักรพรรดิเสียนฟ่งจะได้นำคณะทูตบรรณาการจีนเข้ามาติดต่อกับรัตนโกสินทร์หลังจากที่จีนยุติการส่งคณะทูตอย่างเป็นทางการไปแล้วกว่า 380 ปีก็ตาม รัตนโกสินทร์ก็เพิกเฉยและไม่ใส่ใจต่อความพยายามนั้นเลย

สำหรับในส่วนของเครื่องถ้วยนั้น แม้ว่าจะมีปริมาณการพบครั้งที่พอ ๆ กับในช่วง
ที่ผ่านมา แต่ก็เช่นเดียวกันคือคุณภาพของเครื่องถ้วยต่ำลง ส่วนใหญ่จะเป็นภาชนะที่ใช้ใน
ครัวเรือนเท่านั้น เครื่องถ้วยแบบพิเศษไม่มีปรากฏเลย

ความสัมพันธ์ในสมัยราชวงศ์ชิงตอนปลาย

(คริสต์ศตวรรษที่ 19-20)

ความสัมพันธ์ในช่วงตอนปลายของราชวงศ์ชิงมีปรากฏจักรพรรดิจีนคือ

จักรพรรดิฉิงจื้อ (ค.ศ. 1862-ค.ศ. 1875)

จักรพรรดิฉิงตง (ค.ศ. 1875-ค.ศ. 1908)

ซึ่งฝ่ายไทยนั้นคือ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ค.ศ. 1868-ค.ศ. 1910)

ความสัมพันธ์ในช่วงนี้เป็นไปในระดับเอกชนเท่านั้น แม้ว่าจักรพรรดิฉิงจื้อ
จะได้ทรงเสวยพระยาบวชอีกครั้งตามแบบจักรพรรดิเสียนฟ่ง คือ สังกะษัตริย์บรรณาการมา
ในปี ค.ศ. 1878 แต่ก็ไม่ได้รับการตอบสนองจากฝ่ายไทยเลย ทั้งนี้เพราะระบบนี้ได้
พิสูจน์แล้วว่าไม่มีความมั่นคงเพียงพอที่จะเผชิญกับการค้าขายใหม่ ๆ ของโลกยุคใหม่
ใดเลย¹⁹

เครื่องถ้วยจีนที่พบที่อยุธยา ซึ่งกลายสภาพเป็นกรุงเก่าไปแล้วนั้นมีคุณภาพต่ำ
ลงไปอีกมาก แม้ว่าจะมีปริมาณมากก็ตามแต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีจีนใดที่มีคุณภาพดีเลย รวมทั้ง
ไม่ปรากฏเครื่องถ้วยที่ใช้ในราชสำนักเลย ซึ่งเครื่องถ้วยประเภทนี้ได้ค้นพบอีกมากมาย
ที่กรุงรัตนโกสินทร์นี้

ความสัมพันธ์ในสมัยราชวงศ์จิ้นตอนปลายจนถึงสมัยสาธารณรัฐ
(คริสต์ศตวรรษที่ 20)

ประเทศจีนในช่วงนี้มีจักรพรรดิปกครอง 2 องค์สุดท้ายจากนั้นได้เปลี่ยนแปลง
เป็นระบอบสาธารณรัฐ โดยมีผู้ปกครองดังนี้คือ

จักรพรรดิฉวนหลง (ค.ศ. 1908-ค.ศ. 1911)

จักรพรรดิหงเจี้ยน (ค.ศ. 1916)

คร.ซุนยัตเซ็น (ค.ศ. 1916-ค.ศ. 1925)

ส่วนรัชกาลโกลิन्हวังมีกษัตริย์ปกครองคือ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ค.ศ. 1910-ค.ศ. 1925)

ในช่วงเวลานี้การค้าก็เป็นไปในแบบช่วงที่ย่านมา กล่าวคือไม่มีการติดต่อ
ในระบอบบรรณาการอีกต่อไปแล้ว และเอกชนดำเนินการค้าอย่างเสรี คุณภาพของเครื่อง
ถ้วยที่พบที่อยุธยาคุณภาพต่ำมาก ส่วนใหญ่เป็นของใช้ในครัวเรือนและมีปริมาณลดน้อยลง
ไปมาก

สำนักหอสมุด

เชิงอรรถที่ 2

1 ก๊วย ทาซาร์ค, จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงทาซาร์ค,
แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร (พระนคร : กรมศิลปากร, 2517) หน้า 23-24

2 ฌูร์ฌ็อง นาวิกซ์วิน, เครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย,
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2524 หน้า 197

3 สืบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบราชการระหว่างจีนกับไทย แปลโดย
กาญจน์ ละอองศรี (กรุงเทพฯ : มุขนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์,
2525) หน้า 84

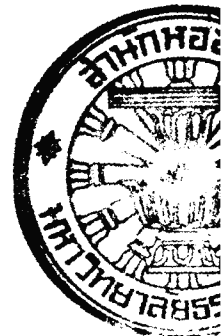
4 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำวรวงศ์ราชานุภาพ, แสดงบรรยายพงศาวดาร
สยาม (กรุงเทพฯ : 2467) หน้า 42-43

5 สืบแสง พรหมบุญ, กล่าวอ้างแล้ว, หน้า 103-104

6 พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ, เล่ม 1 (พระนคร :
คุรุสภา, 2504) หน้า 7-8

7 ฌูร์ฌ็อง จันทริช, เครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ :
กรมศิลปากร, 2529) หน้า 70

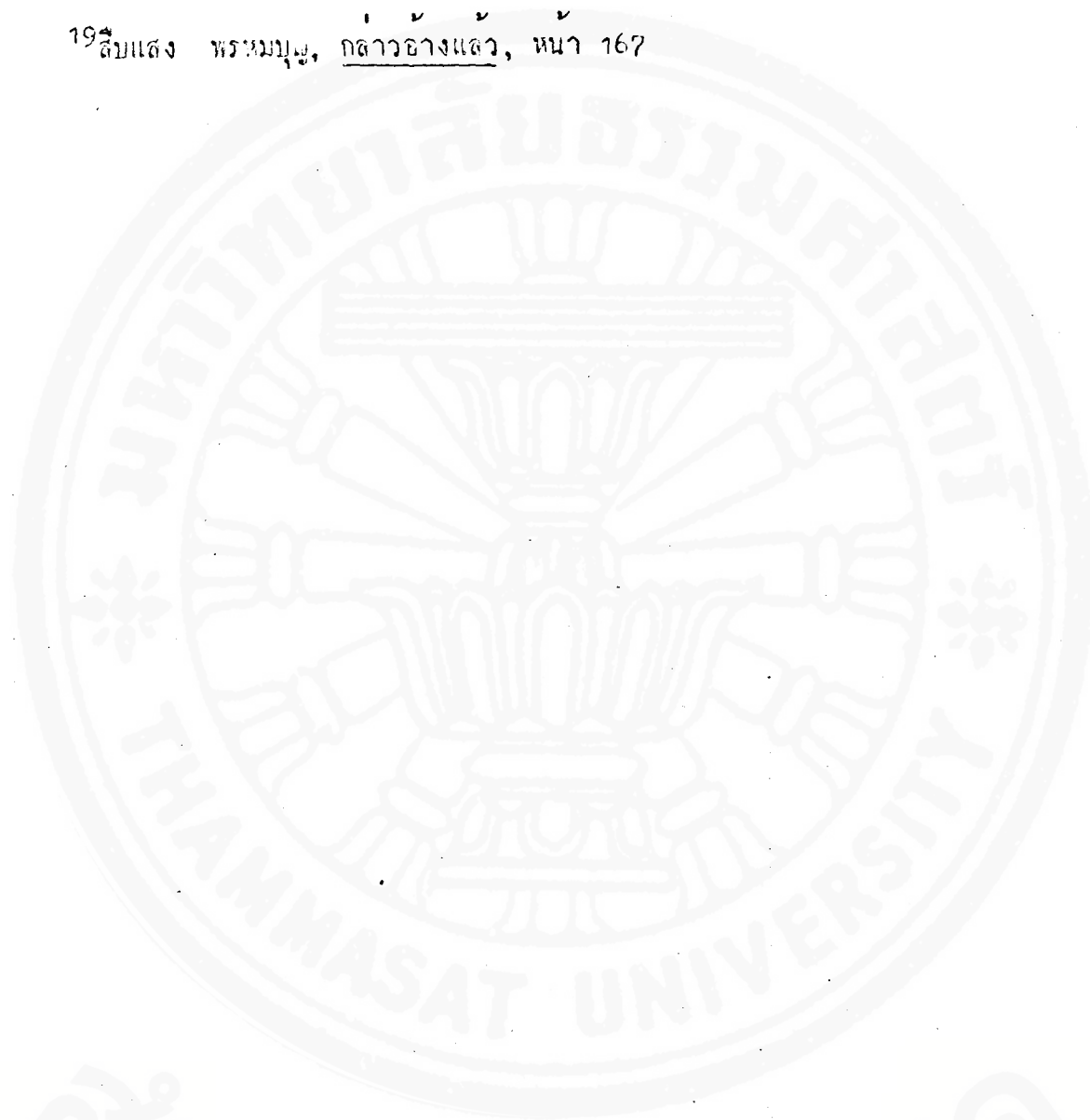
8 E.H. Parker, " Siam ", Astatic Quarterly Review, 3 rd series;
IV, Nos. 7 - 8 (July - October 1897), P. 116

- 9 C.R. Boer, A True Description of the Mighty Kingdom of Japan and Siam, by Francois Caron and Joost Schouter. Reprinted from the English edition of 1663, London 1935, P. 108 - 109
- 10^๔ สิบแปด พฤษภาคม, กลางอ้างแล้ว, หน้า 67
- 11 J. Anderson, English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century (London: Kegan Paul, Trench, Triibner, 1890), P. 80
- 12 Jeremias Van Vliet, " Description of the Kingdom of Siam ", trans. by L.F. Van Ravenswaay, Journal of the Siam Society, Vol ii, part I, Bangkok, 1910. P. 51
- 13 Jeremias Van Vliet, กลางอ้างแล้ว หน้า 92
- 14^๔ สิบแปด พฤษภาคม, กลางอ้างแล้ว, หน้า 136
- 15 Chang Mei hui, " Chinese Tread in Siam during the period of Ming Dynasty " , Bulletin of the College of Liberal Arts, National Taiwan University, Vol III, P. 116
- 16 ประชุมพงศาวดารภาคที่ 46 (๓๓)-48) เล่ม 28 (พระนคร : กรุงเทพฯ, 2511)
หน้า 39
- 17 Nicolas Gervaise, The Natural and Political History of Siam, A.D. 1688, trans. by H.S.D'Neill, Bangkok: The Siam Observer Press.

18^๕ สิบแปด พุทธมนุสฺส, กถาวงศ์, หน้า 114

19^๕ สิบแปด พุทธมนุสฺส, กถาวงศ์, หน้า 167

สำนักหอสมุด